

РОЛЬ ПРОМОВИСТИХ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЗАЛИШЕНЕЦЬ. ЧОРНИЙ ВОРОН»

Анотація. У статті досліджуються літературно-художні антропоніми роману «Чорний Ворон. Залишенець» Василя Шкляра. Подається опис прізвиськ, їх функціонально-стилістичне навантаження, виражальні можливості.

Ключові слова: літературно-художній антропонім, прізвисько, ім'я-символ.

Роман Василя Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон» викликав сильний резонанс у літературних колах. Одні оцінили твір позитивно і присудили Шевченківську премію, інші розкритикували за те, що роман пропагує «ідеали» людиноненавистництва, аморальності, садизму – під гаслом боротьби за національну ідею.

У новому романі, над яким автор працював майже 13 років, висвітлено одну з найдраматичніших сторінок нашої історії – повстанську боротьбу українського народу проти окупаційної влади у 1920-х роках. Із глибини забуття вириває містична постать отамана Чорного Ворона, що переміг смерть, і який разом із повстанцями Холодного Яру чинив відчайдушний опір російським окупантам. На їхньому чорному бойовому прапорі був напис: «Воля України або смерть».

Багатьом критикам не до вподоби прославлення українських героїв, у їхньому понятті, вони – бандити, злочинці, грабіжники, хоч хлопці воювали на своїй землі і за свою землю. «Українська літературна критика ненавидить стрімкий розвиток подій. Я не збираюся їй догоджати, але в мене і крім сюжету є достатньо засобів, щоб тримати увагу читача, чий інтерес я ставлю понад усе», – зізнавався в одному з інтерв'ю В. Шкляр.

Письменник не лише реалістично відтворив мовний світ тексту, а й активно працював, щоб мовними засобами створити постмодерністську карнавальність, яка найбільше позначилась на структурі та онімній семантиці власних назв.

Наше завдання – дослідити власні назви героїв роману, особливу увагу звернути на функціонування промовистих прізвиськ. У постмодерністів імена літературних героїв стають, по суті, компонентом загальної гри автора з читачем. Постмодерністський текст здатний зробити назву героя – ЛХА (літературно-художній антропонім) головним чинником текстової гри як нової якості функціонування літературного тексту. Власні імена героїв у рамках одного тексту визначають його цілісність та утворюють потужне поле багатозначності його інтерпретації. Літературознавці активно вивчають творчість В. Шкляра, але лінгвісти до вивчення мови письменника звертаються, на жаль, дуже рідко. На нашу думку, на особливу увагу заслуговує опис функціонально-стилістичних можливостей онімів у арсеналі мовних засобів роману «Чорний Ворон».

Головним героєм роману є отаман на прізвисько *Чорний Ворон*. Це реальна особа, яка присутня в архівних документах (1920-і роки). Цікавим є той факт, що отаманів з таким псевдонімом було багато: Микола Скляр, Платон Черненко, Віктор Чекірда, Іван Черноусов, Іван Черногузько, Петренко, Білоус, про яких дізнаємося з бібліографічних довідок, що поміщені у 14 виданні книги Ю. Горліса-Горського «Холодний Яр» [4, с. 378]. Зрозуміло, що в роки існування Радянського Союзу про такого героя не можна було і думати, не те, що писати. Автору вдалося розкрити образ відважного отамана, борця за волю України. «Як живого я бачу Чорного Ворона – повільного велета, який став для мене уособленням спокійної сили, певної себе, сили, яку вже ніщо не похитне у виборі. Саме такі вважали найвищою доблестю смерть у бою. Саме на їхніх могилах проростає правда», – сказав В. Шкляр на могилі отамана [4, с. 413].

Реальне прізвисько *Чорний Ворон*, як і літературно-художній антропонім *Чорний Ворон* є символічними.

Літературний критик Олександр Яровий у статті «Вороння торжествує даремно» зазначає: «Сам образ, який автор хоче романтизувати, – образ символ ворона – важко назвати позитивним для української ментальності. Як і для фольклору. Так і для Шевченкової поезії. Перечитайте «Кобзар». Ворон – там чи не завжди носій негативу, поганих вістей, синонім ворога, атрибут смерті, мертвечини» [13].

О. Яровий, звичайно, має рацію, але не можна повністю погодитися з ним. Так, Ворон є переважно зловісним символом, пов'язаним зі смертю, потойбіччям, лихою силою. Але у Шевченкових поезіях ворони також є помічниками козаків, їх кличуть на розправу з ляхами-панками: «Налетіли чорні круки Вельможних будити; Зібралось козачество богу помолитись» («Гарасова ніч»); вони символізують силу громади, відважність: «Неначе птахи чорні в гаї, Козацтво сміливе літає» («Гамалія»); швидкість та мудрість думки: «Нехай думка, як той ворон, Літає та кричє» («Думи мої, думи мої»). Звичайно, «коло міфологічних уявлень про чорних птахів значно ширше. Вони пов'язані з дітьми, а отже, і з народженням. (В. Шкляр у романі пише про народження сина Веремії: «Важко сказати, коли прилітає до новонародженого ангел-заступник, а от чорний ворон не забарився...»). Ці

пернаті володіють магічним каменем і тасмницею захованих скарбів. (У В. Шкляра читаємо: «Якби ворон умів розмовляти по-людському. Він би їм показав, де треба копати. Залюбки показав би, де собака заритий...»). Ворон у міфології багатьох народів посідає почесне місце як птах, що створював світ, як тотем, першопредок» [12, с. 336]. У палеоазіатських народів ворон був творцем світу. Греки надзвичайно шанували ворона, бо вважали його священним птахом, котрий має надприродну здатність пророкувати майбутнє. Ворон – птах великих просторів, хоча його проживання завжди локальне: конкретне дерево і місце. Причому ворон тримається свого місця. (Як отаман Чорний Ворон Холодного Яру). В українському фольклорі збереглися залишки поштивого ставлення до ворона, у казках його називають Вороном Вороновичем, він володіє тасмницею живої і мертвої води, знає і має те, що є недосяжним для інших. Пов'язаний ворон і з багатством. Як істота, що довго живе на світі, ворон вважається мудрим. Фольклорні твори засвідчують тотемне походження образів птахів і несуть у собі відгомони давнього обряду тотемного жертвоприношення. Попри всі негативні моменти, пов'язані в народній свідомості із символікою ворони, існує прислів'я, що засвідчує цілком позитивне ставлення до цього птаха: «Живи з сороками й воронами – вони у вирій не літають» [12, с. 338 – 341]. Загалом Ворон користується у людей повагою [5, с. 221]. Тому ЛХА *Чорний Ворон* В.Шкляра символізує мудрість, любов до своєї землі, відданість своїй справі, віру у краще майбутнє України.

ЛХА *Чорний Ворон* одночасно є символом чаклунства (неспроста постать отамана у романі є містичною). Нерідко сучасні письменники так називають своїх героїв. У Ю. Андруховича фігурує ЛХА *Воронич*, який автор вибрав не випадково, адже він має стосунок до магії, походить від апелювання *ворона* (знак чародіїв). Тут відчутний постмодерний почерк.

Варто зазначити, що сторінками роману поряд з головним героєм-людиною мандрує ще один головний герой-птах. У них схожі долі, хоч воронів «було вже двісті сімдесят літ, проте він досі не втомився спостерігати за людськими дивацтвами і намагався ставитися до них з розумінням. Ворон не боявся смерті, але він не любив, коли пахне смаленим...».

Псевдонім *Чорний Ворон* відповідає зовнішньому вигляду героя, про що дізнаємося з донесення уповноваженого губчека: «Черный Ворон – непримиримо хитрый и упрямый враг. Возраст около тридцати лет. Высокого роста, черная борода, длинные черные волосы до плеч. Глубоко посаженные глаза тоже темные, взгляд тяжелый, медлительный, выражение лица суровое».

Справжнє прізвище *Чорного Ворона* – *Чорновус*, але в армії з Чорновуса «зробили» штабс-капітана Чернусова.

Перехід на «повстанську стежку» «вимагає взяти нове ім'я». Оскільки персонажа постійно су-

проводжує птах, то й придумувати довго не було потреби. «Чорновус поглянув у синє-синюше небо. І побачив на вершечку граба великого хижого птаха, такого чорного, аж синій відблиск пробігав по ньому. – Чорний Ворон, – сказав він. – Як почувеш, батьку, щось про Чорного Ворона – то буду я». Так і виник псевдонім. За тлумачним словником, *ворон* – «великий хижий птах із блискучим чорно-синім пір'ям, що живе подалі від людей» [3, с. 202]. Так що зовнішній вигляд («скочив з коня чорний, як ніч»), мова («голос у нього теж був чорний»), поведінка, візуальний контакт («повів очима поміж дерев, поки зачепився поглядом за густу вільшину»), умови проживання і боротьби нагадують манери птаха-ворона. При переході кордону персонажеві змінюють прізвище. Цікавим є те, що це не є зовсім інше прізвище, а синонім до апелювання ворон: «*Крук... Богдан Крук*. – Так і польською мовою буде. Не забудеш?» Фігурували й інші назви у Ворона: воєнком *Іван Семьонов*, землемір *Петро Минович Горовий*. Як бачимо, приходилось конспіруватися.

Варто зазначити, що у романі «Чорний Ворон» В. Шкляр використовує й інші символічні образи птахів. Свою наречену *Тіну Чорний Ворон* називає *пташкою*, *голубкою*. І як протиставлення звучить звертання до Тіни: «ти моя *білогруда пташка*». Дружину отамана *Веремій Ганнусю* лякає *чорний ворон*, що є недоброю прикметою, віщує щось лихе; у темному вітряку вона лякається *кажанів і сови*, а пересилуючи страх, бачить «двійко *горлиць*». Вона й сама нагадує нічного птаха: «Сиділа на лежанці й *по-совиному* дивилася в темряву». Останніми її словами було: «Прощавай, мій світе білесенький, прощайте, *пташки ріднесенькі!*» З птахами автор часто порівнює людей. Пор.: «Скрипаль у чорному фракку з білим нагрудником і довгими, схожими на пташиний хвіст фалдами, скидався на печальну *сороку*, і ця несусвітня сорока, окільцьована пейзами, не грала, а малювала смичком якийсь позахмарний світ...» Веремій ад'ютант *Чорт* – «схожий на *сову* чоловік», бо «мав кругле совине лице і такий же, як у сови, закандзюблений ніс». Старий *Ляц*, якого спалили, пугикає *сичем* на стрісі. Ворон міркує: «...якби Ляц зостався живим, то швидше за все перекинувся б на цього цибатого птаха, схожого на людину (*чорногуза* – А. В.). Навіщо йому, Лящеві, пугикати сичем, віщуючи лихо, якщо воно вже скоїлося?»

Автор подає інформацію про те, що отамани «полюбили брати собі такі наймення, як *Орел*, *Кібець*, *Ворон*, *Яструб*. «Немічними курчатами» були червоноармійці, котрі потрапляли у кігті повстанців. Утворилися такі ЛХА на базі орнітономенів. У романі «Вогненні стовпи» Р. Іваничука фігурують ЛХА *Крук*, *Ворон*, у романі «Солодка Даруся» М. Матіос – ЛХА *Яструб*. Такі псевдоніми мали воїни ОУН-УПА, котрі також боролися проти тих самих окупантів.

Пташині прізвища мають і вороги: командир *Орлов*, «найкращий боєць ударгрупи *Кукушкін*,

голова окружного суду *Голубчик*, чекіст *Птіцин* («Соромно й гірко було дивитися, як їх обробляв миршавий чекіст Птіцин (чи *Птічкін*, чи *Канарейкін*, як там його у біса) – молоде, зелене щеня, що рано вбілося в пір'я... А насправді *Пташинський* – зросійщений хохол-рenegат», «Я ваще-то родом с Адеси. Но ещо в деда мого біла фамілія *Птах*»). Як бачимо, птахи незмінно супроводжують читача сторінками роману В. Шкляра.

Ми зафіксували величезну кількість власне характеристикних (промовистих) імен, прізвищ, прізвиस्क. На аналізі деяких з них і зупинимосся.

Символічним є ЛХА отаман *Веремій*. Це був «шибай голова, який змагався з вітром... хлопець став вітром, розчинився у ньому, став вихором, веремією, бо, видно, не дарма він і звався *Ярком*, по-дорослому – *Веремієм*». *Веремій* – «*вир*, *вихор*, *коловорот*» [3, с. 121]. Ніхто нічого не знав про отамана, ніхто не бачив його мертвим, він гуляв як вітер, спомини про нього щоразу обростали новими легендарними історіями: «отаман продовжував воювати тільки вже далі від своїх країв, прибравши собі нове ім'я – чи то *Вовгура*, чи *Босий*, чи *Туз*...» У народі в шані було прізвисько *Отаман-вітер*.

Привертає увагу ЛХА *Вовкулака*. Таке прізвисько має хорунжий Ворона, «козак із широко ошкіреним ротом, з якого визирали чималі ікла». Значить прізвисько міг отримати за схожістю з вовком. Але автор мовою Гризла каже: «Цей любить воювати тіки вночі. Через те й назвали його *Вовкулакою*». *Вовкулака* – «людина, здатна обертатися вовком або зачаклована в цього звіра. Вовк – символ хороброго воїна. Він є першопредком, охоронцем роду» [12, с. 225]. Те, що персонаж перевтілюється доводить В. Шкляр: «Там, де кінчалися людські сліди, отаман побачив великого попелястого вовка, який трощив кістки дикого цапа... Загрівок його найжачився, паща ошкірилась білими іклами... Чортівня! Якби Ворон вірив у забобони, то подумав би, що хлопець перекинувся у вовка... Він згадав вовчука, якого *Вовкулака* торік пригодував біля їхніх землянок. Невже сіроманець знайшов свого благодійника на новому місці? Але чому *Вовкулака* виходив до звіра по тайки? І де він зараз?» Коли *Вовкулака* повернувся, отаман побачив «загадкову посмішку» на його обличчі та відчув «кислувато-їдкий запах вовчатики». Виявляється в інших загонах були схожі прізвиська: «*Вовкодав*, *Вовгура*, *Вовчун*... але в них зуби як зуби, не ікла».

За зовнішнім виглядом отримав прізвисько й молодий козак *Василь*: «*Василінка* – безвусий хлопчина схожий лицем на дівчинку. Того й *Василінка*, а не *Василь*».

ЛХА *Чорт* також утворено за зовнішнім виглядом людини: «Совине лице і закандзюблений ніс міг мати тільки *Чорт*».

Козак *Хома* отримав прізвисько *Невіруючий* через те, що ніколи нікому не вірив, з недовірою ставився до всього, що й підтверджує текст: «Хо-

ма, звісно ж не вірив, що *Хмара* загинув»; «Еге, налякаєш, – не повірив йому *Невіруючий Хома*»; «*Невіруючий Хома* дивувався, як можна вірити богині-жінці»; «...то що сперечатись з *Невіруючим Хомою*? Він би все одно не повірив». *Хомою* *Невіруючим* називають людей, яких важко примусити повірити комусь або у щось, проводячи аналогію з євангельським апостолом *Хомою*.

Холодноярський козак *Семен Чучупака* сам розповідає історію виникнення свого прізвища, яке колись було прізвисько. Виявляється, прадід *Семена*, котрий служив у царському війську, коло свиней «по-московському цвенькав». «*Чу-чу!* – Це ж так у нас до свиней погукують, коли вони шкоду роблять. То дід, чи то пак, прадід отак-о до них і звертався: «*Чу-чу, пакосна!*» Через те й на нього почали казати *Чу-чу-пака*. Відтоді ми всі *Чучупаки*».

Низка прізвиस्क літературних героїв утворена за манерою мовлення. Напр.: *Жуйвода* («макіївського отамана *Жуйводу* прозвано так, бо говорив, як воду жував»); прізвисько наймолодшого із братів *Момотів Біжу* нагадує французьку власну назву, а назвали його за часте вживання слова «біжу» («що не попросиш його, куди не покличеш, куди не пошлеш, у нього на язичі одне лиш «біжу!») А як почне щось розповідати, то тільки так: біжу, каже, до дівчини, а вона біжить мені на зустріч, тоді забігли в кущі, а коли вибігли, то й ніч збігла; ну, добре, хлопці, я вже біжу, бо тре' бігти, а тоді прибіжу й розкажу, куди ми ще бігали. Ось такий був цей *Біжу* – щира душа, прудкий, безвідмовний, а що вже легкий на ногу, то міг цілий день іти пішака врівень із кіннотою»); козак *Коляда* просить Богородицю заступитися за хлопців, спочатку пошепки молиться, потім все голосніше, на що *Вовкулака* запитує: «Ти до кого там колядуєш?» (*Коляда* – «старовинний обряд славлення Різдвяних свят піснями (колядками)» [3, с. 557]). Виходить, чоловік молився, як колядував. Козак *Цокало* має прізвище за манерою поцокувати («*Цокало* сердито поцокав язиком»).

ЛХА *В'юн* утворений від апелятива в'юн – «надзвичайно рухлива риба з видовженим гнучким тілом» [3, с. 213]. Манера поведінки героя вказує на схожість з рибою («*В'юн* звивався, як в'юн, але, закусивши рукав, не ойкав і не стогнав, а тільки рикав»).

«Представник Китаю В УНР *Чань Хунь Мунь*» має прізвисько *Ходя*. Автор пояснює, що так тоді називали китайців. На український манер автор використовує здрібніло-пестливі форми звертання: «*Ходюню*, вперед...»

Псевдонім *Фершал*, який утворено за професією людини, має «короткозорий чоловік в окулярах із саморобними дротяними вушками, що вийшов їм назустріч з «докторською» брезентовою сумкою – чи не потрібна комусь допомога». Народно розмовне *Фершал* походить від апелятива *фельдшер* – «медичний працівник із середньою медичною освітою» [3, с. 1531].

Персонаж *Ладим* «був зятятим язичником, який молився Дажбогу, Сварогові, Перуну, Мокоші...» Ім'я *Ладим* не зафіксоване словником імен Скрипник Л. Г., Дзятківської Н. П., але ми знаходимо подібне тлумачення у словнику українських імен Трійняка І. І. Ім'я *Ладим* утворилось від слов'янського «ладний, добрий, гарний» [9, с. 189]. Л. Белей у книзі «Українські імена колись і тепер» подає ім'я *Ладим* (питомо український іменний варіант), яке походить «від старослов'янського варіанта імені *ВЛАДИМИРЬ*, відповідника українському Володимир» [1, с. 113].

Не обходиться автор без номінативних ЛХА, яким у романі притаманна лише називна функція: *Єва, Єфросинія, Марія, Мефодь, Ольга, Петро, Юхим, Ярина*. Хоча деякі ЛХА виступають як імена-символи. Авторіві вдалося актуалізувати символічне значення імен *Петро* та *Павло* – «апостоли, пророки, вчителі», яке сформувалося в українській літературно-художній антропонімії на базі Нового Завіту. Причому автор повів так оповідь у романі, що примусив запрацювати доонімне значення реального імені персонажа – *Петро* (в перекладі з грецької означає «скеля, камінь» [7, с. 91]). У тексті знаходимо, як зв'язаних Петра та Павла везли на допити, їх чекало катування. *Петро* (камінь) «сидів скам'янілий, Павло закусив нижню губу, і тоненька цівочка крові стікала йому на підборіддя». Персонажі Петро й Павло, як і апостоли, терплять муки і страждають за свої переконання, за вільну Україну.

До номінативних можна також віднести російські розмовні варіанти імен: *Вань, Єфім, Митрюха, Сеня, Фаня, Федька*. Таким ЛХА властива також національна значущість, вони належать до російської антропосистеми. Автор нагадує про українізацію армії, коли передає розмову між поручником Калюжним та Манюною: «По матрикулу я *Афанасій*, а мати, родниці і близькі завжди називали мене *Фаней*. *Фаня*, і всьо. – А ми вас будемо звати *Панасом*, – суворо подивилася на нього Манюня».

Ми зафіксували велику кількість здрібніло-пестливих імен, якими називаються герої: *Маруся, Петрусь, Юрась*. Такі ЛХА набувають ледь відчутної експресії, що проявляється у доброзичливому ставленні персонажів один до одного, утворюються вони «за допомогою мономорфемних суфіксів суб'єктивної оцінки» [2, с. 68]. Хоча часто ці ЛХА є емоційно нейтральними. Конотація таких варіантів спирається на загальнонаціональний узус: *Ганюся, Захарко, Зінько, Євдося, Івась, Карпусь, Куземко (Кузьма), Ларик, Меланя, Микитась, Митя, Онися, Охтанась (Панас), Сащуня, Уля, Юрась*. Деякі варіанти можуть передавати не тільки суб'єктивну пестливість, але й об'єктивну зменшеність, виступати виразниками вищого ступеня позитивної емоційно-експресивної конотації. Пор.: «Зараз, *Васильку*, – назвав він Коляду на ім'я»; «Тепер, *Василечку*, нікуди тебе не відпустимо, – заплакала Меланя»; «А ти, сестро моя найдорожча, *Марусенько* моя золота!»; «*Манюня*, – тобто Марія? – Ні, – засміялась вона. – Просто *Манюня*».

Канонічними варіантами імен називаються служителі культу, тому В. Шкляр не нехтує цією традицією: батьושка *Тимофій*, отець *Олексій*, матінка *Єлиститія*, юродивий *Варфоломій*, що жив при монастирі.

Надзвичайно багато у романі ЛХА, які виступають важливим мовностилістичним засобом для творення загальноукраїнського національного колориту, до них зараховуємо офіційні варіанти антропонімів «ім'я + прізвище». Напр.: *Онисим Ляц, Павло Солонько, Юрко Залізник, Пилип Хмара, Семен Гризло, Трохим Голий, Петрусь Маковій, Семен Чучупака, Ларіон Загородній, Денис Гупало, Микола Сильвестров, Мартин Дорошко, Федір Момса, Прокіп Пономаренко (Квочка), Олекса Добровольський, Василь Ткаченко, Захарко Момот, Ничипір Петриченко, Тиміш Компанієць*. До двочлених відносимо також ЛХА, які належать іншим антропосистемам: російські – *Єфім Євдокімов, Федька Песков, Митрюха Герасимов*; єврейські – *Сеня Кацман, Аврум Віткуп, Яша Гальперович*.

Менший відсоток серед досліджуваних ЛХА становлять одночленні назви-прізвища українців: *Сутяга, Козуб, Босій, Гриб, Туз, Приймак, Свищ, Орел-Курка, Гонта-Лютій, Мамай, Їжак, Добри-вечір, Деркач, Чикирда, Бойко, Гамалій, Завірюха, Зірвіглова*.

Набагато більше функціонує ЛХА-прізвищ, що належать росіянам: *Антропов, Козицький, Кавкавишніков, Косовороткін, Сиромятніков, Козлодоев, Кузякін, Глазунов, Дьяконов, Хлопушин, Болбочан, Чеботарьов, Лисин, Семедянкін, Безпамятний, Щербак, Самохін, Карпунин, Ленський, Бергавинов, Ледяєв, Вольський, Кандигін, Голубчик*. Всі вони тільки називають героїв, хоча до деяких автор подає тлумачення, тому такі ЛХА переходять у розряд характеристичних. Напр.: начальник ревкому *Долбоносів* («У нього й справді був ніс-долото, плескатий і довгий, як у качура»); воєнком *Красуцький* («добродушний і хитрий хохол, чепурний та наодеколонений, як і всі потайні п'яниці»). Деякі прізвища є промовистими, що впливає зі змісту роману: ЛХА *Дереза* асоціюється з казковим персонажем *Козою-Дерезою* «на два боки луленою» тому, що він очолював загін, «сформований з наших таки перевертнів, що пішли служити в ЧК», значить спочатку були биті від чужих, а потім і від своїх. Такі ЛХА, що називають казкових героїв-тварин, називаються міфозоонімами.

Суд над ввійнятими козаками вершить товариш *Вольський* (від апелювання *воля*, значить той, що дарує волю, а насправді – неволю). Перший заступник голови окружного виконкому *Касатонов* має прізвище *Гладун* за округлі форми тіла («Френч он тріщить по швах. Піку на нашому салі од'їв»). *Касатіком* (скорочено від *Касатонов*) його називає любовниця Ада Лібчик. У російській мові *касатік* – ласкаве звернення до кого-небудь [6, с. 232].

Привертає увагу ЛХА *Кацапінский* («Ето приказ самого начдѣва Кацапінскава! – Каво? – Каво? – витріщив очі Гоцман»). Таку назву придумав Вовкулака, щоб трохи познущатися, посміятися з «чопів» – бійців частин особливою призначення, адже ЛХА *Кацапінский* утворено від апелятива *кацап*, що є «зневажливою назвою російського вояка в Україні у 18 ст.», а також розмовною «жартівливою назвою росіянина» [3, с. 530].

Трапляються серед одночленних онімів і прізвища єврейського походження: чекіст *Гоцман*, секретар *Смульсон*, «чемний жид *Бень*», начальник гарнізону *Штеренберг*, комендант *Рихтер*, стрижій *Борух* і його донька *Ціля*, бакалійник *Ліхтер*, лікар *Філіц*.

Тричленних ЛХА виявлено кілька: *Афанасій Карпович Калюжний*, *Ада Михайлівна Лібчик*, *Володимир Михайлович Курський*, *Федір Іванович Касатонов*. Всі вони називають ворогів козаків.

Натрапляємо в романі на андронімні утворення: іменування жінок за власним іменем чоловіка, які побутують в усному мовленні. П. Чучка стверджує, що ця модель є загальнонаціональною в Україні [10]. На сторінках роману функціонує *Танасиха*, *Хтодиха*, а також на українській зразок – *Бениха* (від єврейського *Бень*).

Роман, де дивовижно переплітаються долі героїв: і реальних осіб, і видуманих автором, охоплює історичні події 20 років 20 століття. Зрозуміло, що автор використав у тексті ЛХА, що є іменуваннями загальновідомих, реальних історичних осіб: *Баліцький*, *Врангель*, *Денікін*, *Дзіржінський*, *Котовський*, *Махно*, *Петлюра*, *Троцький*, *Якір*. Як пише Л. Белей: «Саме імена реальних історичних осіб здатні чи не найбільшою мірою викликати у читачів бажані автором асоціації з визначеною історичною добою. Вони здебільшого і служать часовою канвою літературного твору. Реалістичний історизм літературно-художнього твору, як правило, непереконливий без історично правдивих антропонімів» [2, с. 36-37]. Серед назв літературних персонажів фігурують справжні прізвища чи прізвиська героїв-повстанців, отаманів: *Трохим*

Голий, *Семен Гризло*, *Ларіон Загородній*, *Дмитро Курка (Орел)*, *Іван Лютій-Лютенко (Гонта)*, *Ялисей Лютій*, *Прокіп Пономаренко (Квочка)*, *Павло Солонько*, *Пилип Хмара*, брати *Чучупаки* та інші, які знаходимо й у Ю. Горліса-Горського [4]. Згадуються персонажами також історичні особи минулих часів: *Гонта*, *Долгоруков*, *Залізник*, *Наливайко*, *цар Ніколка*, *батько Хмель*, *Чингізхан*.

У результаті дослідження ми виявили низку теонімів (релігійонімів) – монотеоніми («одно», «єдино»): *Бог*, *Спаситель*, *Матір Божя*, *Богородиця*, *Діва Марія* та політеоніми («численний», «багато»): *Дажбог*, *Сварог*, *Перун*, *Мокоша*. Ми зафіксували ЛХА, які називають біблійних осіб: *Лот*, *Йосип з Марією*, *Ірод*, *Іуда*, *Павло*. Теонім *Іуда* – ім'я-символ зради, що підтверджує текст. Яшу Гальперовича так називають свої, бо зрадив їх заради життя, так називають і повстанці, зокрема Чорний Ворон: «Іуда, він і є Іуда...»

Серед досліджуваних ЛХА є і міфоантропоніми (власні назви істот у міфах, билинах..., яких людина уявляла собі як реально існуючих [8, с. 145]). Автор спеціально протиставляє «невеликих на зріст, карячконогих, пихатих й нахрапистих» ворогів-кацапів мужнім повстанцям Холодного Яру, порівнюючи їх із билинними героями – захисниками рідної землі: «...запопадливо дивилися на трьох богатирів – ікластого *Іллю Муромця* (Вовкулака – А. В.), круглового *Альошу Поповича* (Біжу – А. В.) й косоокого *Добриню Микитовича* (Ходя – А. В.), бо чого проти них були варті ці троє прибулуд – *Тюха*, *Матюха* й *Ванька Долубай*». ЛХА *Муромець-Вовкулака* – постмодерний витвір, в якому поєдналися риси святого й нечестивого, але саме цей герой відданий служінню українській ідеї.

Отже, літературно-художні антропоніми роману «Чорний Ворон» Василя Шкляра виступають важливим засобом для творення загальноукраїнського національного колориту. Імена реальних та придуманих персонажів мають здатність промовляти, вони виконують відповідні стилістичні функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. Українські імена колись і тепер / Л. Белей. – Київ : Темпора, 2010. – 128 с.
2. Белей Л. О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX – XX ст. / Л. О. Белей. – Ужгород : Патент, 1995. – 120 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. Горліс-Горський Ю. Ю. Холодний Яр: Спогади осавула 1-го куреня полку гайдамаків Холодного Яру / Ю. Горліс-Горський // Упор., ред., передм., примітки, біограф. довідки, додатки Р. Ковалюка. – 14-те вид., стереотипне. Т. 1. – Київ: Історичний клуб «Холодний Яр»; Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. – 512 с.: іл. – (Серія «Українська воєнна мемуаристика»).
5. Киреевский И. Р. Мифы древних славян / Кириевский И. Р. – Харьков : Книжный клуб семейного досуга, 2006. – 240 с.
6. Ожегов С. И. Словарь русского языка : Ок. 57 000 слов / С. И. Ожегов / [под ред. докт. филол. наук, проф. Н. Ю. Шведовой]. – 16-е изд., испр. – М. : Русский язык, 1984. – 797 с.

7. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей : Словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська / [ред. В. М. Русанівський]. – 3-ге вид., випр. – К. : Наукова думка, 2005. – 335 с.
8. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : Монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 548 с.
9. Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк. – К. : Довіра, 2005. – 509 с.
10. Чучка П. П. Украинские андронимы на славянском фоне / П. П. Чучка // Перспективы развития славянской ономастики. – М. : Наука, 1980. – С. 138 – 158.
11. Шкляр В. М. Залишенець. Чорний Ворон [Текст] / Шкляр В. М. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. – 384 с.
12. 100 найвідоміших образів української міфології / [Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О.]. – К. : Орфей, 2002. – 448 с.
13. <http://2000/net/ua/2000/svoboda-slova/rezonans/72245>

Anastasia Vehesh

Role of the eioguent proper names of the literary heroes in the novel «Black raven» by Vasyl Shkliar

Resume. The article researches the proper names of the literary heroes in the novel “Black Raven” written by Vasyl Shkliar. It also gives a description of nicknames, it’s functional and stylistic meaning, expressive possibilities.

Key words: proper name of the literary heroes, nickname, symbolic name.